

עם אליהוא כ"ץ בשדות הקטל של הערוץ הראשון – חסמך אישי

דב שנער*

שידורי הטלוויזיה הישראלית החלו ב־2 במאי 1968. קדמו לכך הכנות שתחילתן בשנת 1966, בסיוע סגן הנשיא של רשת CBS האמריקנית, ג'ו סטרן, והמשכן בדחיית תחילת השידורים בגלל מלחמת ששת הימים ב־1967. בראש צוות ההקמה עמד פרופ' אליהוא כ"ץ, חוקר תקשורת אקדמי מוכר בארץ ובעולם, חלוץ המחקר והוראת התקשורת בישראל, ומייסד המכון לקומוניקציה באוניברסיטה העברית בירושלים.

מינויו של כ"ץ לראש צוות הקמת הטלוויזיה בישראל הפתיע רבים, שכן מעבר למוניטין שצבר כחוקר מבריק לא היה לו ניסיון מקצועי, ביצועי או ניהולי באף מדיום תקשורתי מלבד הטלפון. סביר להניח כי שיקולי מינויו היו מעמדו הבין־לאומי והרקע האקדמי הבלתי מזוהה פוליטית שהביא עימו, בצד רצונם של ראש הממשלה אשכול ואחרים להימנע מלחצים מצד פוליטיקאים ומקצועני תקשורת.

כ"ץ נטל חופשה מתפקידו ועיסוקיו בארץ ובחו"ל, וכמעט ללא תמיכה מצד ראשי ומקצועני השידור בישראל, קיבל את הצעת ראש הממשלה והשר גלילי לשמש ראש צוות הקמת הטלוויזיה. כבר עם כניסתו לתפקיד התברר שהוא נדרש להתמודד עם תחלואי המנהל הישראלי ככלל והשידור בפרט. אלה כללו יחסי עבודה, תקציבים, לחצים פוליטיים ומאבקים תרבותיים, כלכליים ואישיים מבית ומחוץ.

מי שהכירו את הישגיו האקדמיים ואת רגישותו האנושית של כ"ץ הגיבו בהשתאות ובמידה של רחמים על כניסתו של טירון נעים הליכות, חניך אמריקה, ל"קן צרעות", בפיהם של אחדים, או "מאורת נחשים", כפי שגרסו אחרים. הביקורת על מינויו הדגישה את חוסר ניסיונו הניהולי, שנדרש לדעת המבקרים להקמת טלוויזיה נוסח ישראל, והתבטאה בעיקר בציונה של חוסר מנהיגות תקיפה, המבוססת על ניסיון מקצועי מעשי, בצד הסתירות, המכשולים והלחצים של גורמים פוליטיים ומקצועיים. מול חוסר הניסיון של כ"ץ בלטה ההתנשאות של שדרים ותיקים והחוצפה של "צברי

* פרופ' דב שנער, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב dovshinar80@gmail.com

שידור" מוכשרים. קושי נוסף הביאה גם קבוצת אנשי הפקה, ניהול והנדסה "מיובאים" מארצות הברית, אירופה ודרום אמריקה, שחלקם הוצגו כמומחים וחלקם היו ישראלים חוזרים מלימודים ועבודה בחו"ל. ויכוחים ערים ומרים סביב מידת מומחיותם ותרומתם להקמת הטלוויזיה ופיתוחה ניטשים בחוגים מקצועיים ואקדמיים עד עצם היום הזה.

משימות הניהול, ההפקה ויבוא התכנים שהוטלו על כ"ץ כללו גם שידור חדשות ותוכניות בערבית, שחשיבותן גברה בעקבות מלחמת ששת הימים. ללא שליטה בנושא מקרוב, כ"ץ נאלץ להסתמך על כוחות מקומיים, שהגיעו בעיקר משורותיהם של אנשי רדיו יהודים וערבים בתחומי החדשות והתוכניות. נושא זה עורר לעתים מחלוקות וויכוחים בין נושאי תפקידים בגופי הפיקוח על הטלוויזיה, הפוליטיים מטבעם, לגבי הרצוי והמותר בשידורי טלוויזיה בערבית ובהתאמת השדרים למשימות אלה.

אין צורך להיות בקי ברזי הטלוויזיה כדי להבין שגם איש רב־פעלים ומעורר השראה כאלהוא כ"ץ, שהכיר מקרוב קנאה ויריבות באקדמיה, התקשה להתמודד לבדו עם לחצים פוליטיים ואחרים ועם קרבות גלויים וסמויים בימיה הראשונים של הטלוויזיה הישראלית. בלטו ביניהם מתחים בין אנשי תקשורת מקומיים ו"מיובאים" ובינם לבין עצמם; בין מוסדות ופעילים פוליטיים; בפרקי הזמן והנימה - מחויבות ועד שלילית - שניתנו לנושאים ואישים פוליטיים בחדשות; בעד ונגד שידורים בשבת; יבוא סדרות ותוכניות קנויות בארץ ובחו"ל; שיקולי עריכה וסוגיות דומות. למזלו של המדיום החדש ושל כ"ץ עצמו, הוא הצליח לגייס את עמיתו עוזי פלד, מנכ"ל המכון למחקר חברתי שימושי בירושלים, לשמש סגנו בניהול הטלוויזיה. האנושיות, הנחישות וכישורי הניהול של פלד היו גורם מכריע במנהיגות הערוץ החדש, שסייע לכ"ץ להתמודד עם המציאות התקשורתית של ישראל. בהקשר הזה חשוב לציין שכ"ץ ידע לעודד כוחות יצירה וניהול שצמחו בטלוויזיה ובסביבתה. תרומתם הייתה אנושית, חברתית, מנהלית ואמנותית. כ"ץ עצמו הביא לתפקידו חוכמה, שיטתיות ותעוזה מהולות בתמימות מול לחצים פוליטיים, מנהליים וכלכליים. תכונות אלה, שהיו חסרות לכמה מירשיו בטלוויזיה הישראלית וברשות השידור, תרמו רבות לרמתה המקצועית והארגונית ולחשיבותה החברתית של הטלוויזיה.

בשנת 1969, זמן לא רב אחרי מינויו, סיים כ"ץ את תפקידו כמנהל הערוץ הראשון וחזר לפעילות אקדמית בישראל ובחו"ל. עם שובו לשדה המחקר והמשך פעילותו האקדמית הקפיד כ"ץ, כפי שנהג בעבר, לגלות ולעודד כישרונות צעירים, דור המשך למקוריות ולאיכות במחקר.

לקחי התקופה הזאת ליוו אותו גם בהמשך, בין היתר כאשר שימש יועץ ל-BBC הבריטי במחקר ותכנון פרויקטים בתחום השידור, על יסוד ראינות עומק עם שדרים וחוקרים, הערכת השפעות וניתוחי ארגון ומדיניות (Katz, 1977).

באותה עת הוביל כ"ץ, עם פרופ' ג'ורג' וודל מאוניברסיטת מנצ'סטר שבאנגליה, מחקר בין-לאומי במימון קרן פורד על כניסת הטלוויזיה לעולם השלישי (Katz et al., 1977). המחקר מקיף עבודת שדה נרחבת ב-11 מדינות מתפתחות (כ"ץ ושנער באיראן, ברזיל, פרו, קפריסין ותאילנד; וודל ופילסוורת באינדונזיה, אלג'יריה, ניגריה, סינגפור, סנגל וטנזניה) וחומרי השלמה מ-80 מדינות נוספות. היה זה ניתוח ראשון מסוגו של אתגרים וסיכויים ליישומי השידור בעולם השלישי. הממצאים מקיפים תחומים חברתיים, כלכליים, תרבותיים, פוליטיים ותקשורתיים, ומתמקדים בתחומי האינטגרציה הלאומית, הפיתוח הכלכלי-חברתי וההמשכיות התרבותית. המחברים מנתחים דרכים שבהן השידור, שמקורו במערב, נדרש להתאים עצמו לאופיין של מדינות בעולם השלישי ומגישים סדרת המלצות ולקחים.

כתלמידו, עוזרו ושותפו של כ"ץ באקדמיה ובטלוויזיה, וכמי שחש אליו קרבה אישית בכיתת הלימוד וברחבי הארץ והעולם, חשוב לי לציין נושא חשוב נוסף: בעת עבודתנו המשותפת בארץ ובחו"ל, שנמשכה כחמישה עשורים, אני נושא עימי סימני דרך שעזרו לי להכיר ולהבין את כ"ץ. אילו נדרשתי לכתוב עליו מחזה או תסריט, לא הייתי מצליח לדלג על דמות מרכזית בחייו האישיים והמקצועיים. כוונתי לרעייתו רות, המשכילה, החרिפה, לעתים היותר פסקנית והפחות דיפלומטית, כיאה לישראליותה המולדת ולאישיותה. מתוך צפייה (לעתים "משתתפת") בעלילות חייהם של בני הזוג בארץ וברחבי העולם, נוכחתי שמעבר לתוארה כרעיה, רות הייתה לו עמיתה במשרה מלאה, פחות תמימה ממנו במובנים רבים, אך לא פחות מתוחכמת, ועוגן איתן לאיש שלה בכל מקום, זמן ומזג אוויר.

לסיכום, גם אם לא היה חף מחולשות אנוש, אליהוא כ"ץ היה כוכב אקדמי שידע להקשיב ולשמוע שותפים ותלמידים, גם כאשר לא הסכים איתם. כבוד ועונג היה לי ללמוד ממנו בעבודה משותפת, לעתים גם לבקר, ולראות בעיניו ובהתנהגותו רעות וקשר אינטלקטואלי ואנושי.

רשימת המקורות

- Katz, E. (1977). *Social research on broadcasting: Proposals for further development* (A report to the British Broadcasting Corporation). British Broadcasting Corporation.
- Katz, E., Wedell, G., Pilsworth, M., & Shinar, D. (1977). *Broadcasting in the third world: Promise and performance*. Harvard University Press.